

grlo z vinom in začno na novo. Toda v vrednotenju obeh spolov gre pisateljica še naprej. Ženske namreč zaradi te notranje intenzitete in zaradi končnega spoznanja, da ni nikjer utešitve, postajajo tudi trdnjše in odpornejše. Severjeva žena Roža, ki že mora prepuščati moža drugi, takole razlaga ta pisateljčin nazor: »Sicer pa smo ženske neuničljive, kratko malo ustrojilo nas je tako, ker nekdo mora imeti odpornost v sebi, dedci je nimajo, zato pač teptajo po nas, me pa vstanemo, ožmejo nas, me pa le še živimo naprej, raztrgajo nas, me pa se pokrpamo in skušamo po najboljših močeh živeti v tem usranem vsakdanu.« Res je, da te besede prihajajo iz razočarane in nekoliko ekstravagantne zakonske žene, vendar točno izražajo celotno ozračje, v kakršnem se ta roman dogaja. Ti avtorični pogledi so lahko celo pristni in avtentični, toda v glavnem nas ne morejo prepričati. Povezujejo se daleč nazaj s tistimi romantičnoliterarnimi stališči, po katerih je ženska kot izrazito pasivno bitje na milost in nemilost prepuščena moški trdosrčnosti, nerazumevanju in neplemenitosti. Nekaj anahronističnega, skoraj pozabljenega je v teh pisateljčinih meditacijah, ki se dostikrat slabo skladajo z nemirnim prepletanjem in križanjem našega življenja. Slabo se skladajo ravno zatagadelj, ker dostikrat (a ne vedno) temeljijo na preprosti polarizaciji dobrega in zlega globokega in površnega, ženskega in moškega.

Toda pisateljica ne ostane le pri tej konvencionalni ženski čustvenosti in žrtvovanosti, ampak vsaj v eni od vseh teh tragičnih ženskih postav gre še dalje, gre v pravo nagonsko silo, v ekscesivnost tiste vrste, ki človeka vrača nazaj k najbolj prvobitnemu osmišljevanju sebe. Sestra Irena, ki nikdar ni bila mati, hodi zdaj naskrivaj dojit tujeja otroka, samo da bi zadostila tistemu materinstvu v sebi, iz katerega se ne more rešiti z nobenimi drugimi

sredstvi. Ta njena huda ekscesivnost prehaja že v patološko težnjo po zadostitvi nagona in to je sedaj skrajna posledica vseh teh ženskih lastnosti, to je skrajni brodolom, ki po nekih naravnih zakonitostih mora prizadeti človeka, v našem primeru seveda samo žensko, kadar se znajde onkraj normalne življenjske temperature.

Roman Kariatide pa ima tudi nekaj prav dobrih lastnosti. Fabula je skrbno, premišljeno grajena in se organsko vrašča v pisateljčin meditativno-izpovedni sistem. Slog je uglajen, dokaj inventiven ter intelektualno izbrušen in priča o tem, da bi bila pisateljica sposobna napisati kaj boljšega, samo ko bi znala prodorneje gledati navzven in zajemati življenje v njegovi objektivni polnosti. V splošnem ta roman ostaja na ravni prejšnjih pisateljčinih tekstov, nemara celo ne izpolnjuje vseh tistih pričakovanj, ki jih je Gaborovičeva s svojo hitro uveljavitvijo pred kakimi desetimi leti položila pred našo literarno javnost.

Jože Šifrer

NADA MATIČIČ, LJUDJE Z RDEČIM NEBOM

Za roman Nade Matičičeve Ljudje z rdečim nebom je še vedno značilna takšna eksotična družba, kakršno je pisateljica pred slabimi desetimi leti predstavila v romanu Gozd je onkraj hriba, le da je ta družba sedaj nekoliko trdneje povezana s svojim časom in prostorom. A četudi se roman dogaja v tako strahovito realnem času, kot je bilo obdobje druge svetovne vojne, in četudi prinaša nekaj stvarnih detajlov iz tega časa, je vendar ambient še vedno napolnjen z nenavadnimi postavami, ki samo z eno nogo stojijo v strahoti stvarnega dogajanja, z drugo

* Nada Matičič, Ljudje z rdečim nebom. Izdala Mladinska knjiga v Ljubljani 1970.

pa stopajo po temnih labirintih svojih nasprotij, po mukah neizživetega hrepenjenja in po ovinkastih cestah moralnih relativitet.

Vojna in vse drugo, kar se ob njej pojavlja, je potemtakem za Matičičevo samo manj važno prizorišče, kjer se odigravajo usodni premiki v ljudeh, kjer se razčiščujejo odnosi in kjer se človekova spontanost najbolj adekvatno izživlja. Ta svoj nazor avtorica na kratko razloži že v motu romana, kjer pravi: »Razni dogodki, kot na primer vojna, samo pomagajo, da se ljudje rešujejo tesnobe. Toda vsi se ne morejo osvoboditi.« Seveda ni mogoče trditi, da bi pisateljica s tem nazorom kakorkoli skušala zagovarjati vojno kot nujen pogoj za zopetno ustvarjanje nekega bolj moralnega in bolj pristnega sveta, jasno je pa na drugi strani, da ji v njenih predstavah o boljšem svetu ravno vojna pomaga odstranjevati človeško gnulobo in ji naravnati pot k človekovi osvoboditvi. Vsekakor pa ji je vojna neka sila, ki podira in zopet ustvarja, ki uničuje in rešuje, ki povzroča trpljenje in sprostitve, to pa vedno na ravnini intimnega človeškega

počutja. Zaradi tega naš roman ni zgodovinski roman, ampak je roman nravi, večnega nemira in skokovitega vijuganja, je roman nekih zakritih človeških teženj, ki se tako v mirnem kot tudi v vojnem času utegnejo izražati v najbolj ekscentričnih pojavih.

Matičičeva je spravila na prizorišče celo vrsto najrazličnejših postav, za katere se včasih zazdi, da niso ljudje iz krvi in mesa, pač pa neke utelešene abstrakcije avtoričinih spoznanj. Vse te postavice v romanu brez pravega reda mešajo med seboj, druga drugo izpodrivajo, vsaka od njih pa preseneča z neko nenavadnostjo in z nekimi nenavadnimi, nedoumljivimi obrati, vsaka pa po svoje tudi manifestira odpor do vsega, kar je v človeku zunanje, nepristno, malomeščansko, in bahavo prisiljeno.

Najprej stopita na prizorišče arhitek Evgen Ravnikar in njegova žena Eva Polakova, ki v svoji veliki hiši prirejata razkošne zabave, toda vojna ju pozneje popolnoma razloči. Ravnikar je eleganten, uživaški svetovljan, toda v sebi nosi težnjo po uveljavljanju za vsako ceno in se zaradi tega podredi okupatorju, medtem ko je Eva njegovo popolno nasprotje. Čustveno nezadoščena lepota se le na videz podreja možu in sprejema njegovo razkošje, v resnici pa za njenim mirom tiči občutek velike samote, ki jo skuša napolniti z ljubeznijo do zdravnika Valentina Poljanca. Med okupacijo se kot Židinja upre Nemcem, toda zaradi tega mora skupaj s sestro Klavdijo trpeti v koncentracijskem taborišču, končno pa se vrvne v preprosti, prvotni, manj bleščeči svet in v zvezi z revolucionarjem Petrom najde svojo zadostitev. Valentin Poljanec je druga taka ekscentrična postava: je skrajno preprost v mišljenju in dejanjih, vzorec neke absolutne človeške etike, toda kljub temu spet nemirna, na poseben način boemska narava. Zaroči se s Klavdijo Polakovo, toda za nekaj časa jo mora prepustiti

Petru, potem doživlja roman s skrivnostno Evo, že kmalu po okupaciji se priključi osvobodilnemu gibanju in po koncu vojne spet živi osamljeno kot prej. Najbolj nenavadna, najbolj polna nasprotij pa je Klavdija; njej pisateljica posveča največ pozornosti in zdi se, da je prav z njo hotela utlesiti svoja razmišljanja o človekovi tesnobi in o absolutni svobodi. V Klavdiji se mešajo najrazličnejše težnje in edina njena trdnost je nestalnost. Četudi se predaja moškim, se ves čas zaveda, da ne more nikomur pripadati, ker bi s tem izgubila del same sebe. Je čustvena, telesna, vzkipljiva, neučakana, ljubeča in sovražna, je kot razuzdanka, ki ima tudi svetle trenutke čiste ljubezni, in hkrati kot pobožno dekle, ki pozna trenutke najnižjih strasti. Po zaroki s Poljancem se vrže v strastno ljubezensko razmerje s Petrom, mimogrede se zaplete celo z Ravnikarjem, se spet vrne k Poljancu, se kot aktivistka osvobodilnega gibanja skoraj prostovoljno žrtvuje za druge in nazadnje umre v koncentracijskem taborišču. Ta družina je z mnogimi sovražnimi in ljubezenskimi vezmi povezana med seboj, je polna življenjske moči in hkrati degenerirana, vključuje se v tokove časa in se hkrati odtuja, nad vsem njenim dejanjem in nehanjem pa kot zlovesčča jata ptic plava strah pred nesvobodo in čustveno izgubljenostjo, pred katero se je često mogoče reševati le z najbolj korenitimi preobratii.

Druge postave v romanu so manj nenavadne, so bolj premočrtne, četudi pisateljica še marsikatero od njih obremenjuje s svojo bivanjsko filozofijo. Zlasti je velik del njene pozornosti namenjen Petru, ki je pred vojno služboval pri Evgenu Ravnikarju in moral prenašati nizkotna ponižanja. Zato se v njem porajata odpor do vladajoče meščanske družbe in nekakšna revolucionarna zavest. V vojnem času postaja junak, likvidira nekaj

nemških pristašev in izdajalcev, toda pri tem mu je revolucionarnost le drugoten nagib za akcije, v resnici in v prvi vrsti pa z likvidacijami sprošča svoje zakrite težnje po uveljavljanju in uresničevanju samega sebe. Ta težnja je potem njegovo rdeče nebo. »Počasi in neopazno se je sam zastrupil z opojem tega krvavo rdečega neba, ki je pritiskalo nanj. Misel na ubijanje je postalo čisto preprosta stvar, vgnezdila se je v njegovi zavesti kot pravica, ki jo je potrebno uveljaviti.«

Ves ta pisani konglomerat ljudi torej pisateljici v prvi vrsti pomeni sredstvo za razreševanje bistvenih dilem našega bivanja in s tega vidika jih je treba tudi razumeti. Vendar pa pisateljica z njimi ni do konca dosegla svojega namena. Marsikdaj namreč njene osebe prihajajo že tako daleč, da se pred našimi očmi pojavljajo kot zanesenjaške, romantične figure, ki z ničimer ne opravičujejo svojega vedenja, z drugimi besedami, njihova nenavadnost postaja sama sebi namen in pisateljčin nazor, ki ga je hotela z njimi izraziti, visi na njih kot na silo prilepljena etiketa. Ravno Klavdija na primer, s katero je pisateljica skušala eksplicirati svoje glavne teze o nemiru, nestalnosti, svobodi, nerazumljivosti in nesmiselnosti naše eksistence, se prav često pojavlja in vede kot narejene lutka, ki se samo po naši volji premetava na prizorišču. Tako so dosti bolj prepričljive nekatere druge postave, med temi sta tudi Ravnikar in njegova žena Eva, pa še Peter in nekateri bolj naravni ljudje, katerih eksplikacijski pomen sicer daleč zaostaja za pomenom Klavdije Polakove.

Toda kljub temu da je roman Nade Matičičeve izpolnjen z dokaj abstraktnim reševanjem življenjskega smisla in z bizarnimi človeškimi odnosi, se vendar na mnogih straneh, zlasti še proti koncu, dotika čisto naše in čisto vsak-

danje stvarnosti. Sem spada direktna kritika meščanstva, ki da mu je samo do zunanjšega blišča in osebnega uveljavljanja, predvsem pa kritika naše povojne, sodobne situacije. Ta kritika je le sporadična, nepoglobljena in se nekako plaho priključuje pisateljičinim abstraktnim življenjskim pojmovanjem. Nosilci te kritike so ravno tiste postavbe, ki so v romanu bolj naravne, preproste in ki se neposredneje izražajo. Kmet Poljanec toži nad tem, da so mu Švabi ubili tri sinove, novi oblastniki pa so mu vzeli zemljo, pravico torej, ki mu je od nekdaj pripadala, in tako ni zločinov ne konca ne kraja. Peter ostaja še naprej revolucionar, toda pravo revolucionarnost vidi samo v vojnem tovarištvu, zdaj pa ljudje iščejo samo še privilegije in korupcija bo znova zacvetela. Na pogoriščih vojne se je začelo šopiriti bahaštvo, in to zlasti pri ljudeh, ki so med vojno najmanj pretrpeli. Kajti nekateri so tedaj samo ukazovali in vladali, drugi so se

pa samo borili in seveda so predvsem prvi ostali pri življenju. In tako dalje. Takšna kritika je danes v naši literaturi skorajda že moda in ostaja na ravni moralnega ogorčenja, navajamo jo pa zlasti kot primer, kako je roman Ljudje z rdečim nebom vendarle tudi sodobno angažiran in kako pisateljica s tem angažmajem posega spet na druga, bolj konkretna področja.

Roman Ljudje z rdečim nebom je v svojem poteku in v svojih ciljnih precej umetno skonstruiran tekst, često neizdelan in neprepričljiv, četudi ne gre zanikati dejstva, da je pisateljica z nekaterimi postavami razkrila del naše sedanje, z mnogimi mukami obremenjene eksistence. Še najbolj sugestivno je opisana njena vojna, takšna vojna torej, ko se protagonisti razglašajo do veličine na eni in do strastnega egoizma na drugi strani in ko se odnosi med njimi sproščajo v najbolj neusmiljeno resničnost.

Jože Šifrer

GLOSE

POJASNILO

Piše mi znan človek v začetku aprila: »Če ti ni žal časa, morda mi s kakšno vrstico pojasniš, kje je ozadje žolčnega napada J. Jerija nate v 3. številki Sodobnosti. Vsekakor moramo reči, da bi si kot urednik pomišljal, ali bi brez rezerve objavil tak napad... čeprav s takšnim pojasnilom, kot ga dajejo tam pod črto. Boš odgovoril?« — Spraševali so me tudi drugi, zato sem se odločil, da pojasnim, za kaj sploh gre. Problem lahko tukaj le naznačim, ne pa rešim.

V besedilu tajnega londonskega pakta, s katerim so predstavniki Francije, Velike Britanije in Rusije 26. aprila 1915 obljubili Italiji za vstop v vojno na njihovi strani med drugim tudi velike dele slovenskega narodnostnega

ozemlja, ni nikjer omenjeno, da bi podpisniki skupaj izdelali kak zemljevid, kjer bi ozemlja, obljubljena Italiji, bila tudi zarisana. Zato so vse zemljevide, ki kažejo potek črte londonskega pakta, posamezni avtorji izdelali sami po besedilu. Prav na slovenskem odseku, in sicer od točke na razvodnici nad Idrijo do Snežnika, se kažejo pomembne variante pri grafičnih interpretacijah. Če preberemo besedilo pojasnilne opombe k čl. 4 pakta, postane takoj jasno, zakaj. Ta opomba, ki je sestavni del pogodbe, opisuje Italiji obljubljeni mejno črto po razvodnici v Julijskih Alpah še precej podrobno, in to od Predila do Idrije (kot oporne točke navaja izrecno: Predel, Mangart, Triglav, Podbrdo, Podlanišče, Idrija). Naslednja najbližja, izrecno omenjena geografska točka, pa je šele Snežnik: